

Les idees i la revolució catalana de 1640*

Joan Lluís Palos Peñarroya

Universitat de Barcelona. Departament d'Història Moderna

Resum

Com a conseqüència de la caiguda d'alguns dels vells paradigmes explicatius de tipus social o economicista, ha augmentat durant els darrers anys l'interès dels historiadors pel contingut ideològic de les revoltes contra l'autoritat reial que tingueren lloc a diferents països europeus als anys centrals del segle XVII. Aquest article mira de contestar dues preguntes relacionades amb la revolució catalana de 1640: en primer lloc, quin va ser el paper de les idees entre les motivacions dels dirigents que promogueren la ruptura amb la monarquia hispànica? i, d'altra banda, quina va ser la relació entre aquestes idees i les defensades per altres dirigents revolucionaris coetanis?

Paraules clau: pensament polític, debat historiogràfic, revolució, història de Catalunya, segle XVII.

Resumen. *Las ideas y la revolución catalana de 1640*

El declive de algunos de los viejos paradigmas explicativos de orden social y económico, ha originado durante los últimos años un aumento del interés de los historiadores por el contenido ideológico de las revoluciones contra la autoridad monárquica que tuvieron lugar en los años centrales del siglo XVII. Este artículo pretende responder a dos cuestiones: en primer lugar, ¿qué papel ocuparon las ideas entre las motivaciones de los dirigentes catalanes que promovieron la ruptura con la monarquía hispánica? y, en segundo lugar, ¿cuál fue la relación entre estas ideas y las defendidas por otros dirigentes revolucionarios coetáneos?

Palabras clave: pensamiento político, debate historiográfico, revolución, historia de Cataluña, siglo XVII.

Abstract. *The ideas and the Catalan revolution of 1640*

As a consequence of the decline of some old paradigms grounded on social and economics explanations, there has been during the last few years a rise in interest among historians about ideological aspects of anti-monarchical revolutions that took place in different European countries around the middle of the seventeenth century. This essay, focused on the Catalan revolution of 1640, seeks for answers to two questions. Firstly, what part did the ideas in the motivation of

* Si aquest assaig conté algunes idees encertades, aquestes són, en bona part, producte de les converses mantingudes amb Francesco Benigno a qui estic especialment agraït. Xavier Gil i Joan Pau Rubiés han tingut l'amabilitat de llegir el text i fer-me alguns intel·ligents comentaris.

Catalans leaders who promote the rupture of the hispanic monarchy occupy? and, secondly, how these ideas established relation between those defended by other contemporary revolutionaries?

Key words: political thought, historical writting, revolution, history of Catalonia, Seventeenth century.

I

Una de les crítiques dirigides en aquests últims anys vers la Revolta dels Catalans de J. H. Elliott ha estat originada pel reduït paper reservat a les idees entre les motivacions dels dirigents que el 1640 van promoure la separació de Catalunya de la monarquia de Felip IV (Simon i Villanueva, 1997, p. 40).

És cert, s'han preguntat els autors d'aquestes crítiques, que quan aquells dirigents regiraren el calaix de les doctrines cercant una justificació per a les seves decisions, no foren capaços de trobar més que uns quants arguments, vells i tronats, confeccionats pels seus avantpassats en el clima eufòric de l'expansió medieval, inservibles, però, per frenar els projectes autoritaris d'Olivares?¹

En un panorama historiogràfic en el qual les velles explicacions socials i econòmiques han experimentat una forta devaluació, aquesta classe d'imputacions reflecteixen un clima de renascut interès pel pensament polític i la força de les idees pel que fa a l'orientació de les decisions de govern. Però això no és tot. També hi ha una qüestió de dignitat darrere la qual es troba la distinció de L. Stone segons la qual només els moviments de contestació amb un programa ideològic definit, i per tant capaços de proposar sistemes alternatius als quals desitgen enderrocar, mereixen el digne nom de revolucions². I és clar, no és el mateix un revolucionari que un simple revoltat o, pitjor encara, un alterador de l'ordre i de la convivència.

La ideologització ha arribat a tots els moviments contra l'autoritat que van esclatar durant els anys centrals del segle XVII. Si en el cas de la guerra civil anglesa de 1642 la qüestió ha esdevingut un dels motius principals de discrepància entre els historiadors revisionistes i postrevisionistes, en alguns estudis de la revolta napolitana el protagonisme de Masaniello, l'heroi popular, ha estat desplaçat pel jurista Giulio Genoino i els «intel·lectuals» que van redactar els programes amb les reformes que esperaven aconseguir de les autoritats espanyoles (Gil, 1997, p. 274; Musi, 1989, p. 337; Musi, 1992, p. 98). La Fronda, per la seva banda, ha deixat de ser vist com un moviment caòtic impulsat pels aristòcrates enemics de Mazarino i pels pagesos afamats, per convertir-se en portadora d'un sistema organitzat d'idees destinades a frenar el creixement de l'absolutisme (Ranum, 1993; Pernot, 1994).

1. D'un temps ençà, J. Elliott ha aprofitat totes les ocasions que ha tingut per corregir el que, des del seu punt de vista, constitueix una errònia interpretació dels seus arguments. Especialment ELLIOTT, 1989, p. 56-65 y 1997, p. 195-196.
2. Una distinció que L. Stone estableix pensant en la revolució anglesa, «única por su radicalismo cuando la comparamos con las demás rebeliones de la Época Moderna, y por lo tanto no fácilmente parangonable con las revueltas anticoloniales de los Países Bajos, de Cataluña o Portugal, ni con la revuelta aristocrática de la Fronda [...] aquí hubo un choque de ideas e ideologías y el nacimiento de conceptos radicales que afectaron a todos los aspectos del comportamiento humano» (STONE, 1972 p. 70-71).

En el cas de Catalunya, aquesta nova sensibilitat cobreix un important buit i canvia algunes de les nostres percepcions més arrelades de la trajectòria política de les primeres dècades del segle XVII³. Suposar que una revolta precedida per dues dècades d'acarissats debats que originaren una autèntica pila de papers va tenir lloc al marge de qualsevol reflexió teòrica, resultaria si més no sorprenent. Al cap i a la fi, cap governant del segle XVII, fos quin fos l'àmbit de la seva jurisdicció, no podia proposar un canvi de lleialtats polítiques sense oferir cap mena de justificació. Per això, l'important no és saber si hi va haver alguna classe d'idees polítiques al voltant de la revolta catalana, ja que això resulta obvi, sinó saber quina fou la seva relació amb les altres ideologies revolucionàries i el seu paper en el moment de decantar el signe dels esdeveniments que van tenir lloc a partir de l'estiu de 1640.

II

Per damunt de les circumstàncies concretes de cada una de les múltiples polèmiques sobre els límits del poder reial, el discurs constitucionalista sempre es va valer, d'una manera o d'una altra, de l'argument segons el qual la identitat de Catalunya venia donada per les seves constitucions i les pròpies lleis. És més, d'acord amb una tradició política intensament arrelada a la Corona d'Aragó (Gil, 1995, p. 17), aquestes lleis eren presentades com la mateixa essència de la llibertat dels catalans. Les lleis garantien l'ordre social que feia possible la llibertat, entesa com la no submissió a cap poder estranger. Atès que els homes eren diferents, cada societat necessitava unes lleis pròpies i específiques. Les lleis per les quals es governava Catalunya havien estat concebudes pensant en les característiques dels seus habitants. L'experiència havia demostrat la seva bondat i ara no es podien modificar sense provocar greus inconvenients. De forma coherent amb aquests principis, un memorial encarregat per la ciutat de Barcelona durant les Corts de 1632 afirmava que «se puede harto echar de ver qual deve ser la libertad: las costumbres, los pactos, los fueros y los derechos del político vasallo hacia su señor» (Biblioteca de Catalunya, full Bonsoms 5025). Encara no vuit anys més tard, en el seu afany per justificar la política de la Generalitat, el redactor del Dietari de la Junta de Braços, reunida per Pau Claris, no va dubtar a assegurar que el veritable objectiu del govern d'Olivares era «destruir i acabar Cathaluña llevantli sos privilegis, constitucions, prerrogatives y llibertats» (Rubí, 1976, p. 253).

Però les llibertats no només s'identificaven amb la materialitat d'unes lleis, sinó també amb l'esperit pactista basat en l'equilibri entre el rei i el regne, que

3. Una mostra de la poca atenció dedicada al tema és que encara sigui fonamental la tesi de llicenciatura inèdita de M. Solé (M. Solé, 1982-1983). Darrerament s'han fet passos importants per superar aquesta situació, encara que és aviat per treure'n conclusions, ja que falta una obra de conjunt que connecti els diversos estudis de qüestions localitzades, que dibuixi un mapa dels diferents corrents i que situï la revolució catalana en el context del debat ideològic europeu del segle XVII. Una relació indicativa d'alguns treballs recents es pot veure en X. Torres, 1995, p. 9, nota 22, a la qual cal afegir alguns importants articles publicats posteriorment per J. P. Rubiés (1995, 1996 i 1996-II) i J. Villanueva (1994 i 1995).

havia ajudat a elaborar-les i havia de ser-hi present en el moment d'interpretar-les i aplicar-les. Si més no des del final del segle XVI, la noció d'equilibri va orientar una llarga reflexió sobre el govern mixt, és a dir, sobre les virtuts d'un sistema en què el poder de la monarquia estigués sotmès a un límit constitucional, recollida en treballs com ara el del cavaller Don Francisco de Gilabert (Rubiés, 1996, p. 97-132). En la pràctica, això comportava la defensa d'un model de govern compartit en què les principals decisions serien preses, conjuntament, pels ministres del rei i els oficials de la terra dependents de la Diputació del General⁴.

Si hi havia un punt en el qual l'adopció compartida de decisions era d'especial transcendència, aquest era el relatiu al judici sobre la constitucionalitat de certes actuacions del govern reial. I no obstant això, una qüestió com aquesta, de vital importància per a la salvaguarda de la identitat catalana, estava ben lluny d'haver trobat un lloc adequat en la trama institucional. La creació d'un tribunal de contrafaccions, que permetés superar la contradicció que els jutges de l'Audiència, nomenats pel monarca, tinguessin l'última paraula sobre aquesta classe de qüestions, es va convertir no només en una reivindicació permanent de la Generalitat, sinó també en un dels debats de més volada ideològica en tant que feia referència a la defensa de les constitucions i a la potestas iurisdicendi del rei. La importància que atorgaren a aquesta qüestió els escriptors constitucionalistes revela com, des de la seva perspectiva, les llibertats del país no només es dirimien a les Corts, sinó també als tribunals de justícia⁵. Tot plegat, qualsevol solució que s'adoptés hauria d'estar lligada necessàriament a una concepció prèvia de la sobirania⁶.

Ara bé, eren aquestes qüestions una simple versió de velles idees momificades en un espai intel·lectual aïllat del món exterior? Això és el que pensen alguns autors que han diferenciat entre les grans teories constitucionals inspiradores de les revolucions modernes com ara l'anglesa i les apel·lacions arcaïtzants de revoltes conservadores, com per exemple la catalana (González Anton, 1986; Lynch, 1992, p. 128-136). Però aquesta distinció sembla oblidar-se del fet que algunes de les principals aportacions realitzades en el pensament polític modern tingueren lloc justament en l'àmbit de revoltes que, com la catalana, combinaren la força del poder local amb la causa religiosa, per tal de conservar l'herència del passat davant de les innovadores aspiracions dels monarques. En aquests últims anys,

4. Tot i que la doctrina de govern mixt admetia lectures molt diverses i tant fou utilitzada per aquells que defensaven una major participació dels consells en el govern com pels que desitjaven justificar la presència d'un privat plenipotenciari (Feros, 1997, p. 18-19).
5. Durant aquests darrers anys diversos historiadors han qüestionat la vigència d'una tradició historiogràfica que, des del seu punt de vista, ha exagerat el paper dels parlaments en la defensa d'unes llibertats que, freqüentment, foren més ben protegides pels tribunals de justícia (Gil, 1995, p. 176).
6. Encara que aquests últims anys diversos treballs han destacat la importància que va tenir el tribunal de contrafaccions en l'univers mental del constitucionalisme català, falta encara un estudi de conjunt que permeti entendre millor el sentit de les nombroses propostes concretes que es van fer per a la seva creació a les darreres dècades del segle XVI. Un balanç a Palos, 1997, p. 76-78 i 82-83.

les fronteres que separen les diverses teories de resistència al poder, modernes i arcaïtzants, s'estan diluint davant la constatació que el constitucionalisme dels segles XVI i XVII, lluny de ser una realitat homogènia, va transitar per dues vies diferents: la reflexió abstracta, guiada pels preceptes de la llei natural, al voltant de les nocions de sobirania i justícia, que va culminar en tractats com ara els de Locke i Hobbes, i la consideració empírica del passat de cada una de les comunitats polítiques, definides per un sistema legal institucional. El fet que el constitucionalisme català cultivat per juristes educats en la tradició pràctica del *mos italicus* seguís la segona via, de cap de les maneres resta fonament a les seves posicions (Rubiés, 1996; Palos, 1997). El treball d'aquests juristes, recollit en dictàmens, memorials o al·legacions que no amagaven les seves intencions partidistes, ha estat tradicionalment considerat pels historiadors de les idees com a part d'un discurs estratègic allunyat dels tractats «seriosos». Aquesta manera de veure les coses oblida que la gran majoria d'aquests tractats «seriosos» van ser concebuts en el fragor d'intenses discussions o, fins i tot, d'enfrontaments armats, amb l'objectiu de reforçar els interessos d'un determinat partit en detriment dels seus adversaris.

A més, l'apel·lació a les arrels medievals de certes idees no havia de ser per força sinònima d'immobilisme; ans al contrari, la lectura i l'aplicació d'algunes d'aquestes idees van experimentar canvis importants d'acord amb les exigències del mètode històric comparatiu i, sobretot, de la nova teoria de la raó d'estat. Això resulta cert fins i tot per a una noció tan venerable com la del pactisme, reinterpretada des dels últims anys del segle XVI en determinats cercles intel·lectuals a través de la perspectiva del que Antoni Simon ha qualificat com una nova «teoria republicana dels orígens medievals de Catalunya», destinada, en darrer terme, a justificar el caràcter electiu de la monarquia, l'autoritat de la qual és presentada com el resultat d'una cessió voluntària i limitada per part dels catalans, sense incloure la plenitudo potestatis i revocable en cas que el rei no mantingués el compromís de respectar les lleis (Simon, 1998-II). Aquesta era una lectura que emfasitzava fins a tal punt la necessitat de controlar les actuacions de la monarquia que el comte d'Oñate, un dels tractadors del bàndol reial a les Corts de 1632, no es pogué estar d'exclamar, després d'haver llegit alguns documents redactats per juristes afins a la Generalitat, que l'únic que volien els catalans era reduir-se «casi a República libre» (Villanueva, 1995, p. 271).

No obstant això, ni el nou historicisme ni algunes de les seves aplicacions, com la que defensava l'elegibilitat del monarca, podien ser considerades com una aportació original dels constitucionalistes catalans. De fet, la condició de regne d'elecció fou un recurs al qual van acudir, a quasi tot Europa, aquells sectors descontents amb la política reial. En el cas de la monarquia hispànica existien exemples tan pròxims com els d'Aragó o Portugal. Al cap i a la fi, a qualsevol que es posés a investigar en el passat de la seva nació, no li costaria gaire trobar precedents, normalment derivats d'una guerra o de la mort d'un monarca sense descendència, en els quals quedés palesa la intervenció de les assemblees representatives o, fins i tot, d'un grup de nobles poderosos a l'hora de designar un nou monarca (Gil, 1995, p. 161; Bouza, 1997, p. 106 i 108).

III

No obstant això, malgrat la fluïdesa amb què idees com aquesta van circular pels diferents països nodrint els discursos constitucionals, alguns estudis han continuat aferrats a la visió d'espais ideològics aïllats entre si. Aquesta actitud ha estat en gran part el producte de dos prejudicis molt arrelats entre determinats historiadors de les idees. El primer està relacionat amb la concepció weberiana, que va destacar tant l'especificitat de les tradicions polítiques catòlica i calvinista que va acabar presentant-les com dos universos completament escindits. El paradigma estatalista, amb la seva sobrevaloració de la capacitat dels governs per censurar i controlar la circulació de llibres i idees, va donar més empenta a aquesta visió. Ara bé, després de la crisi de la Reforma s'elaboraren noves teories de la resistència contra tirans tant en el món protestant com en el catòlic, basades en arguments molt similars. Això explica que un jesuïta ortodox com ara Mariana i un calvinista radical com ara Buchanan poguessin arribar a conclusions sobre la sobirania popular i la legalitat del tiranicidi amb molts punts en comú. No sempre resulta fàcil saber si aquestes similituds són atribuïbles a l'eficàcia de vies de comunicació ocultes, o, simplement, al resultat de desenvolupaments paral·lels a partir de principis comuns. Cert és que alguns constitucionalistes catalans de la primera meitat del segle XVII van expressar la seva disconformitat amb les decisions del monarca mitjançant arguments d'ús corrent entre els opositors de l'autoritarisme a Anglaterra, Alemanya, França, Itàlia o els Països Baixos. Així doncs, el raonament ordit el 1623 per un dels assessors jurídics de la Generalitat, Joan Pere Fontanella, per recordar als ministres reials el seu compromís de respectar les constitucions i, per tant, la seva obligació de desobeir les ordres d'un rei que no fes el mateix, resulta simètric a la teoria, elaborada pel primer luteranisme i posteriorment desenvolupada a França per Philippe du Plessis Mornay, segons la qual els magistrats inferiors deixarien de complir una promesa feta a Déu si no oferien resistència a les ordres injustes dels monarques (Palos, 1997, p. 80; Skinner, 1978, p. 335). El mateix Fontanella traçaria més endavant una distinció entre els ministres del rei i els ministres del regne que amb prou feines difereix de la utilitzada pels calvinistes per justificar la resistència als tirans. Eva Serra ha suggerit la possibilitat que algunes de les idees dels monarcòmacs francesos de la segona meitat del segle XVI, com ara Hotman, Beza o Du Plessis Mornay, arribessin a Catalunya a través d'Aragó, on havien influït en les alteracions de 1591 (1995, p. 5). Rosario Villari, per la seva banda, referint-se al conjunt dels moviments revolucionaris del segle XVII, ha destacat que els arguments destinats a promoure o contenir la prerrogativa dels monarques recorregueren la geografia europea copiant-se els uns als altres amb major impunitat de la que alguns historiadors, molt impressionats per la suposada capacitat controladora dels poders públics, han pogut pensar (1992, p. 169-170). Això sí, els llenguatges s'adaptaren de forma convenient i algunes autories quedaren públicament velades a fi d'evitar enutjoses associacions.

Al cap i a la fi, l'autoritarisme monàrquic que aquestes teories aspiraven a combatre a penes es diferenciava en els països catòlics o protestants i, per això, els seus destinataris van ser fàcilment intercanviables. Per aquesta raó, Martí Viladamor no

va trobar dificultats excessives per aplicar a un monarca catòlic com Felip IV la teoria neotomista del poder indirecte de l'Església dissenyada per Roberto Belarmino per atacar l'autoritarisme anglicà de Jaume VI d'Escòcia (Skinner, 1978, vol. I, p. 184).

IV

Un dels factors que més ha obstaculitzat l'exploració del flux de les idees a la Catalunya del segle XVII ha estat la propensió a presentar les discrepàncies com una topada frontal entre dos blocs homogenis integrats pels ministres del rei, d'una banda, i les institucions catalanes, de l'altra. Però, el pluralisme polític a la Catalunya de l'Antic Règim va tenir poc a veure amb l'existència d'uns grups d'oposició formalitzats⁷. Per la seva banda, la imatge d'uns ministres reials executors fidels de les directrius transmeses per la cort no ha fet més que difuminar-se quan, després d'acostar-se a l'objectiu, s'ha comprovat l'ambigüïtat de moltes de les seves actuacions o, fins i tot, una clara oposició a aquestes directrius. La desconfiança fou el canal habitual a través del qual circularen les relacions entre els agents reials a Catalunya i els seus superiors de la cort (Palos, 1996, p. 39-56). De manera anàloga, la consideració de les institucions catalanes com a vehicles portadors d'un discurs propi i immutable resulta de poca utilitat per comprendre la dimensió complexa de l'escenari polític, tenint en compte que habitualment aquestes foren la plataforma usada per individus amb objectius que només ocasionalment van anar més enllà del seu interès personal, familiar o social⁸. Quan s'ha estudiat amb detall el posicionament de la Generalitat en determinats conflictes, tal com ha fet Miquel Pérez Latre amb els turbulents anys que seguiren les Corts de 1585, el que ha emergit no és unitat i concòrdia, sinó furioses baralles entre grups rivals (1996, p. 85-89). Només cal comprovar, d'altra banda, el nombre de defeccions després de l'estiu de 1640, amb les consegüents inhabilitacions, confiscacions i declaracions d'«enemichs de la pàtria», per comprendre fins a quin punt la suposada unitat d'objectius en el «bàndol català» no va passar de ser una quimera (Rubí, 1976, p. 143, 162, 164, 166-167, 207, 278-279; Palos, 1994, p. 485-487). Finalment, la suposició que les institucions catalanes i l'administració reial foren dos camps separats per murs infranquejables darrere dels quals s'atrinxeraren individus amb sòlides conviccions polítiques, ha obligat a recórrer a explicacions basades en la traïció per justificar els freqüents transvasaments entre un i altre. El cas de Felip Vinyes, que després de les Corts de 1626 abandonà el camp de la Diputació per conrear el del rei, és en aquest sentit el més conegut però de cap de les maneres l'únic (Elliott, 1989, p. 268-269).

7. L'existència de grups formalitzats d'oposició al poder defensada en el seu moment per Juan Antonio Maravall (1972) ha estat darrerament qüestionada per Joan Pau Rubiés (1996, p. 60).
8. Alguns autors han insistit els darrers anys en el fet que la Generalitat i el Consell de Cent no van ser els únics escenaris de faccionalisme, que va tenir un paper fonamental en les institucions reials i especialment en l'Audiència. Això, que és cert, de cap manera invalida, però, l'afirmació que les institucions catalanes fossin freqüentment l'instrument per a la defensa dels interessos del grup.

Ara bé, el fet que les opcions ideològiques no fossin patrimoni exclusiu de cap institució no significa que no tinguessin un paper important en les diferents preses de posició sinó que, simplement, es van disseminar en travessar barreres institucionals. A principi del segle XVII, un pactista convençut, com era l'advocat Jeroni Pujades, no va dubtar a dirigir abrandats elogis a un jutge de l'Audiència, el doctor Antoni Olibà, per la seva defensa de les constitucions davant de l'intent manipulador de la Corona (Pujades, 1975-1976, p. 66). En plena onada revolucionària, durant la tardor de 1640, un altre jutge de l'Audiència, el doctor Ramon Rubí de Marimon, després d'haver patit mil penalitats per salvar la vida, adreçava les seves crítiques més punyents no contra els seus perseguidors, sinó contra la política d'Olivares a Catalunya (Rubí de Marimon, 1641).

Això sí, el fet que es tractés, com ja hem vist, d'opcions expressades al marge de les grans formulacions ideològiques obliga a parar esment en les reaccions dels protagonistes, els gestos aparentment rituals però amb una intensa càrrega simbòlica i els textos que una mirada superficial fàcilment qualificaria de trivials o reiteratius. En el futur seran necessaris més estudis dedicats a plets i debats específics de l'estil dels que han fet Miquel Pérez Latre (1993, p. 281-291; 1996, p. 59-98) pel que fa a l'intent de captura del diputat Joan de Granollachs el 1591; Jesús Villanueva (1995, p. 247-272) sobre la constitució de l'Observança durant les Corts de 1626-1632 o Jaume Ribalta (1983, p. 403-471) quant a la potestat de la Diputació a les Corts de 1632. Els treballs d'aquesta classe seran sens dubte una vacuna eficaç contra la propensió d'assignar apriorísticament inclinacions ideològiques als protagonistes del debat pel simple fet d'estar ubicats en l'àmbit d'una determinada institució. Ni tan sols això serà suficient. Una anàlisi del procés polític a la Catalunya de final del segle XVI i principis del segle XVII atenta només als moments de conflicte, proporcionaria una imatge desfigurada si paral·lelament no es tinguessin en compte els factors de cohesió gràcies als quals la corda resistí tantes vegades que semblà trobar-se al límit de les seves possibilitats. Al cap i a la fi, el període previ a 1640 està farcit de moments que fàcilment podrien ser qualificats com a «prerevolucionaris». Això és cert no només per als anys vint i trenta del segle XVII, dues dècades que acostumen a ser presentades com si haguessin patit una tensió fora de l'habitual. N'hi ha prou llegint la descripció que un testimoni presencial, Perot de Vilanova, va fer de les Corts reunides per Felip II el 1564, per concloure que allò sorprenent va ser que no hagués arribat la sang al riu (Simon, 1991, p. 51-56).

Ara bé, hem d'entendre aquests xocs encadenats com un episodi més del llarg enfrontament entre l'absolutisme i el constitucionalisme? Després del qüestionament d'alguns dels binomis conceptuals més consolidats en la historiografia política de l'edat moderna —rei i regne, cort i país, centre i perifèria, necessitat i legalitat— ateses les seves limitacions a l'hora d'expressar el caràcter complex de certes relacions, sembla el moment de preguntar-se per la validesa d'un sistema classificador que situa les idees a la casella de l'absolutisme o del constitucionalisme sense amb prou feines tenir en compte la possibilitat de criteris compartits, l'existència de terceres vies —al cap i a la fi, no és constitucionalista tot l'espai deixat lliure per l'absolutisme— o els diversos usos que d'aquestes idees podien arribar a fer-se en

el fragor de les discussions (Gil, 1997, p. 276). Algunes propostes de conceptualització, com les que han parlat d'una «raó d'estat constitucional» o un «constitucionalisme realista», podrien resultar, tot i la seva aparent contradicció, instruments més precisos per mesurar la complexitat de certs posicionaments⁹. A tot Europa hi va haver fervents realistes, portats pel convenciment sincer, que cregueren que la millor manera de preservar les constitucions era defensant el rei. I a la inversa. En vigílies de la revolució catalana, un declarat constitucionalista com Joan Pere Fontanella es mostrava fermament convençut que el prestigi de l'Audiència, considerada per molts com el principal bastió de l'autoritat reial en el Principat, resultava imprescindible per a la conservació del sistema institucional català (Palos, 1997, p. 145).

Consegüentment, és dubtós que la millor manera de comprendre els diferents posicionaments consisteixi a fixar-se, sobretot, en allò que els va separar. Els debats que tingueren lloc a Catalunya durant les dècades anteriors a la revolució de 1640 reflecteixen sens dubte sensibilitats molt allunyades sobre els límits de la prerrogativa del monarca. Ara bé, es pot deduir a partir d'aquí que ens trobem davant dues propostes irreconciliables sobre la naturalesa del poder i la definició dels àmbits de jurisdicció? O, al contrari, es tracta simplement de dues lectures de la mateixa doctrina de l'imperi de la llei diferenciades principalment en la qüestió d'accent. En el debat sobre els orígens de la guerra civil anglesa, el plantejament d'aquesta mateixa qüestió ha obert un avenc entre els historiadors «revisionistes» i els «postrevisionistes»¹⁰ (Gil, 1997, p. 256-267). Pel que fa a Catalunya, encara falta un examen més detallat de textos i contextos. Alguns exemples, però, resulten il·lustratius. Probablement ningú no dubtaria a considerar el jurista rossellonès Andreu Bosch com un dels principals promotors de l'argumentació constitucional. Al cap i a la fi, el seu *Títols d'Honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*, publicat el 1628, fou un dels primers llibres que incorporà a la tractadística jurídica nocions derivades de la nova teoria dels privilegis carolingis, com ara la donació voluntària i limitada del poder dels catalans al rei o a la monarquia electiva, elevades per ell a la categoria de lleis fonamentals. Però al mateix temps Bosch considerava plenament vigent a Catalunya la *lex regia* del dret romà, un dels principis més invocats per l'autoritarisme reial, segons el qual el «nostre Rey de Aragó, avuy de España com a comte de dits comtats per raho dels quals se pot dir de ell tot lo ques diu del Emperador, no es tributari de ningú, no regoneix superior, es com Emperador en dits Comtats» (Ferro, 1987, p. 28-30). I Bosch no estava sol en la defensa d'aquesta classe de posicions aparentment contradictòries. Per a Joan Pere Fontanella, la defensa més

9. Fou J. Pocock (1987, p. 148) el primer a cridar l'atenció sobre l'existència a Anglaterra d'amplis sectors convençuts que la defensa del rei era la millor manera de salvaguardar l'antiga constitució. El paper del constitucionalisme realista ha estat recentment analitzat per D. L. Smith (1994). En el cas de Catalunya ha estat J. P. Rubiés (1995) qui més ha parlat d'una raó d'estat constitucional.
10. Mentre que els primers, Russell, Morrill entre d'altres, han qüestionat l'existència d'una teoria perceptible de la resistència a la corona amb anterioritat a 1642, els segons, encapçalats per J. Sommerville, han recuperat part dels vells plantejaments de la historiografia whig en considerar que, efectivament, es donaren ideologies autènticament enfrontades a matèries decisives.

enèrgica dels drets de la Generalitat i la seva funció controladora del monarca resultaven plenament compatibles amb l'afirmació que el poder dels diputats i oïdors no era quelcom propi sinó una simple delegació de l'autoritat reial (Fontanella, *Decisions*, DLXV. 25; Palos, 1997, p. 158). Això sí, quan a les Corts de 1632 Felip Vinyes, que actuava en nom del rei, va defensar una idea similar, va provocar les més vives protestes dels assessors jurídics dels braços (Ribalta, 1983, p. 437-442). I no obstant això, sis anys més tard, un dels memorials més àcids redactats pels juristes de la Diputació en què s'acusava la cort de buscar «la total destrucció del General» fonamentava les seves queixes no en uns drets d'existència naturals, sinó en «las prerrogativas y derechos que tanto han favorecido los Reyes nuestros señores» (Biblioteca de Catalunya, full Bonsoms 5332).

Per la seva banda, els defensors de la prerrogativa règia que, no cal dir-ho, no eren només «ministres castellans», posaren totes les seves forces a deixar clar que ells actuaven dins la legalitat constitucional. Una legalitat que, des del seu punt de vista, certs dirigents de la Diputació manipulaven en benefici propi. Sense anar més lluny, alguns d'ells es van preguntar quin sentit tenia qüestionar sense motiu la potestat reial de legislar fora de les Corts, és a dir, de publicar pragmàtiques, quan aquesta havia estat acceptada pels principals juriconsults catalans fins al punt de quedar recollida en un apartat específic a les recopilacions de les constitucions (Sobrequés, 1978, p. 74; Ferro, 1987, p. 306-308; Arrieta, 1995, p. 60). Per descomptat, aquests i altres arguments a favor de la prerrogativa del rei podien ser discutibles, però en tot cas resulta escassament útil pel al seu estudi presentar-los, com de vegades s'ha fet, com si fossin un simple menyspreu cap a la legalitat.

Un dels problemes per desprendre'ns d'aquesta classe d'imputacions de vegades poc matisades és que, en el cas de Catalunya, és comparativament molt més el que sabem sobre les idees destinades a restringir la prerrogativa règia que sobre aquelles destinades a potenciar-la¹¹. Un jurista com Felip Vinyes, que per les seves actuacions i escrits redactats a partir dels anys trenta ha quedat associat al més estricte absolutisme, mereixeria un estudi que superés l'esquematisme amb què ha estat vist fins ara. Quan alguns dels seus textos han estat examinats amb rigor, ha emergit un pensador complex i sistemàtic —el seu famós discurs de 1632 sobre els drets de la Generalitat continua sent l'anàlisi més aguda de què disposem sobre la institució— les idees del qual s'adapten millor al «constitucionalisme realista» que a la pura i simple defensa de l'autoritarisme monàrquic (Villanueva, 1994, p. 58-59). Exemples com el de Vinyes confirmen la conveniència d'acabar amb el perjudici segons el qual els ideòlegs reials foren per definició enemics acèrrims de les llibertats dels regnes (Palos, 1993, p. 142).

És cert que durant les dècades anteriors a la revolució catalana, les teories destinades a potenciar l'autoritat del rei van trobar una àmplia acollida a la cort de Felip IV. A través dels escrits de Justus Lipsius, qualificat per J. H. Elliott com «el

11. La col·lecció d'escrits polítics del segle XVII, que ha posat a l'abast dels estudiosos alguns importants textos del pensament constitucional presenta, però, només una cara de la moneda del pensament produït a Catalunya durant aquest període.

pare intel·lectual de la generació d'Olivares», es va transmetre la visió de Tàcit, segons la qual la Roma clàssica assolí alts nivells de justícia, gràcies a un govern fonamentat en la disciplina, l'obediència i la severitat (1990, p. 47-48). Paral·lelament, l'acceptació de la doctrina de Bodin quedà palesa a les Corts de 1632, quan alguns tractadistes del rei van presentar el servei econòmic atorgat pels súbdits com una obligació derivada de la voluntat del monarca. Per justificar el seu punt de vista argumentaren que, com a conseqüència de la cessió originària de jurisdicció de la comunitat al príncep, va sorgir en aquest una potestat equivalent a la d'aquella. Indubtablement, en aquest plantejament el pactisme no tenia res a fer (Simon, 1998, p. 99-100). Per la seva banda, anys abans d'aquesta escomesa ideològica a favor de la prerrogativa reial, el constitucionalisme havia iniciat un rearmament argumental que ja durant el regnat de Felip II quedà reflectit en la reedició de textos de juriconsults del segle xv com ara Jaume Callís o la publicació d'altres de nous com per exemple els de Bernabé Serra o Lluís de Peguera (García Cárcel, 1997, p. 48).

Ara bé, un plantejament que s'accontentés a presentar els ministres castellans del rei com a personatges imbuïts de les doctrines de Maquiavel, Bodin, Tàcit o Justus Lipsius i els tractadistes catalans com a capdavaners del poder limitat, només serviria, una vegada més, per enfosquir la comprensió de les diferents posicions. D'entrada, suposaria oblidar que no pocs escriptors catalans van propugnar, tant abans com durant la revolució, idees que difícilment lligaven amb el constitucionalisme. Aquest seria el cas de Martí Viladamor i Narcís Peralta, dos autors en els quals els seus atacs al govern de Felip IV derivaren en un afrancesament que desembocà, especialment en el cas de Peralta, en un decidit absolutisme (Antón i Jiménez, 1991, p. 289-304). És cert que ambdós escriviren en un context que deixava un marge estret de maniobra. Un context diferent al de Gabriel Berart, autor d'una de les més elaborades justificacions de «l'absolutisme ministerial» durant les primeres dècades del segle xvii. Efectivament el seu *Speculum visitationis*, publicat el 1627, és a dir, l'any següent que el projecte de la Unió d'Armes fos rebutjat a les Corts catalanes, mostrava plenament la idea de control promoguda per Olivares. Ningú fins aleshores havia gosat defensar amb tanta convicció que les inspeccions regulars fossin una institució de dret diví destinada a castigar els oficials poc afectes a la voluntat del sobirà (Rovito, 1981, p. 101-102). Si, tal com s'afirmava al Dietari de la Junta de Braços de Pau Claris (Rubí, 1976, p. 253), el veritable objectiu d'Olivares respecte a Catalunya no era altre que «subjugarla com a terra conquistada», probablement hauríem de deduir que no havia extret la idea de cap libel anticatalà d'autor castellà; li hagués estat suficient llegir els escrits de catalans com per exemple Martí Joan Franquesa (Torrás, 1997, p. 395-407).

A la pràctica, l'absolutisme fou acceptat per alguns autors catalans i paral·lelament rebutjat per molts castellans. Després d'un llarg període de presentar les corts castellanques com un organisme totalment sotmès a la voluntat dels monarques, en els últims anys una sèrie d'historiadors —alguns dels quals, en l'al·lusió al debat sobre la guerra civil anglesa, no han dubtat a qualificar-se de «postrevisionistes»— han fet un gir interpretatiu radical en posar l'èmfasi en el ressorgiment a finals del

segle XVI de la tradició constitucional¹² (Thompson, 1997, p. 39-40). De fet, entrat el segle XVII, una de les fonts principals on es podia omplir el dipòsit del pensament constitucionalista continuaven sent les propostes de Juan de Mariana, Juan Márquez, Gregorio Martínez, Domingo Báñez i, sobretot, Francisco Suárez gràcies a la defensa que feren del caràcter delegat de l'autoritat del rei i el dret a la resistència dels súbdits sotmesos a decisions injustes. De fet, foren algunes d'aquestes idees generades al món intel·lectual castellà les que més poderosament van influir en escrits com ara la *Justificación en Conciencia*, directament destinats a argumentar la ruptura catalana (Biblioteca de Catalunya, full Bonsoms 598 i Ferro, 1987, p. 432-433). Un problema diferent és el de saber per què van ser precisament alguns dels autors que més profusament recorreren al constitucionalisme jurisdicteològic castellà els que posteriorment es van esmunyir amb més facilitat cap a l'absolutisme. Tal com ha assenyalat Joan Pau Rubiés, el constitucionalisme castellà, tot i la seva utilitat per ordinar argumentacions altament efectives, tenia arrels culturals molt diverses del pactisme català, fins al punt que entre el pactum subjectionis de Francisco Suárez i el pactisme entès com una simple delegació del poder sotmès a condicions, hi havia un abisme (Rubiés, 1996).

V

Tanmateix, convé que la poca atenció dedicada durant molt temps al paper de les idees no ens porti a l'extrem contrari de considerar la revolució com a resultat directe d'una escalada de tensió ideològica incapaç de ser assimilada pel sistema. El que diferencia els arguments utilitzats durant els mesos previs a la ruptura de 1640 dels emprats en crisis anteriors no és un grau més alt de radicalització, intensitat o violència, sinó el context en el qual es pronunciaren. Aquí es va complir un cop més el principi segons el qual el marge que separa la discussió de la violència és quelcom tan volàtil com una paraula inadequada. I la «paraula inadequada» fou en aquest cas la presència de les tropes i la transformació de Catalunya en l'escenari d'un conflicte dinàstic amb què pocs dels seus habitants s'identificaven. Si donéssim per bona l'estratègia seguida per C. Russell (1979, p. 10) per valorar el pes dels esdeveniments en el desencadenament dels conflictes i consideréssim els «no-fets» com un factor necessari per entendre el sentit dels «fets», podríem preguntar-nos què hauria passat si Richelieu no hagués decidit portar la guerra als comtats i, consegüentment, Olivares no s'hagués vist forçat a enviar soldats a través del Principat. Encara que això comporti reprendre l'antiga distinció, per a

12. Per no repetir la llarga i coneguda relació de títols de la nova visió de les corts castellaness en limito a mencionar un treball recent d'I.A.A. Thompson, un dels autors que més ha contribuït a impulsar aquesta nova direcció. Algunes de les seves afirmacions contingudes en aquest treball, referit bàsicament al final del regnat de Felip II, resulten suficientment expressives: «la oposición era más que un simple rechazo de peticiones fiscales [...] sino que, por el contrario exponía una crítica general de la dirección y de las decisiones de gobierno de Felipe II con una base ideológica que significaba una visión alternativa de la monarquía y del estado, que, en vez de —de hecho por medio de— retórica común del cuerpo político, deseaba subordinar los intereses del rey a los del reino y conducir el gobierno hacia sus tradicionales funciones de justicia, defensa y buen orden».

alguns rebutjable, entre revolució social i revolució política, hauríem de preguntar-nos si els debats constitucionals haguessin estat capaços per si mateixos, sense la participació dels segadors, de menar a la ruptura. Potser hauríem de concloure que de vegades les idees es comporten com aquelles substàncies que només reaccionen de manera violenta quan són introduïdes en una atmosfera determinada. En aquest sentit, l'estudi de les societats no revolucionàries es revela com un mitjà de gran utilitat per comprendre millor el comportament de les que sí que ho foren (Elliott, 1992; Gil, 1992). Per què societats amb una organització equiparable es comportaren d'una manera tan diferent quan foren sotmeses a una pressió similar per part de la Corona? Sigui quina sigui l'explicació concreta en cada cas —els estudis comparatius de les revolucions del segle XVII tenen encara un llarg camí pel davant— un fet sembla imposar-se: les reaccions violentes contra el poder no foren el resultat inevitable d'una lògica determinada. En el cas català ha estat un lloc comú entre historiadors de molt diversa sensibilitat reconstruir la trajectòria política entre 1598 i 1640 com una «preparació» per a la ruptura, com un progressiu i constant augment de la tensió que inevitablement va fer saltar els ploms¹³. Però una lògica dels processos revolucionaris, segons la qual a partir d'un moment determinat comença un itinerari que desemboca en la ruptura, com si aquesta fos quelcom programat acuradament, resulta sense cap mena de dubte deutora d'una concepció teleològica que, emprant la coneguda sentència de Russell, «veu causes on no hi ha més que antecedents». De manera semblant al que passà en altres revolucions coetànies, la catalana no va estar preparada: va esclatar quan menys s'esperava i agafà per sorpresa, de vegades fins i tot físicament, els mateixos protagonistes.

Ara bé, es pot deduir de tot això que no hi va haver un procés de radicalització ideològica que marqués el camí vers la revolució? Algunes precisions poden ajudar a situar el problema. Per damunt de tot, resulta imprescindible destriar el pensament produït abans i després de la ruptura a fi de delimitar si és la radicalització ideològica la que influeix en la revolta o, contràriament, és la revolta la que provoca la radicalització. A falta d'estudis més detallats, tot sembla indicar que, juntament amb la ruptura institucional de la segona meitat del 1640, es va produir també una ruptura discursiva. Escrits com ara els de Gaspar Sala o Martí Viladamor, tot i alimentar-se del cabal d'idees que afloraren durant els anys vint i trenta, van iniciar una línia argumental molt més explícita i radical, destinada a donar cobertura a les decisions adoptades per la Generalitat. Seria un error considerar que les idees que defensaven provocaren el que en realitat ja havia passat.

D'altra banda, aquestes idees anaven molt més enllà de les actituds i projectes d'uns sectors dirigents als quals, només de forma molt impròpia, se'ls podria

13. Es tracta d'un plantejament que des de pressupòsits interpretatius molt diversos ha estat compartit entre d'altres per F. Soldevila, J. H. Elliott, J. Reglà o E. Serra. Un treball recent que des del títol mateix apunta cap a aquesta direcció és el de J. Arrieta (1995). Jo mateix reconec haver-hi caigut en el meu estudi de la trajectòria de Joan Pere Fontanella (Palos, 1997) emprant per a alguns capítols títols tan enganyosos com ara «anys de radicalització» o «vers la revolta» i pensant que cada un dels memorials polítics redactats a la dècada de 1630 havia de ser, pel simple fet d'estar cronològicament més pròxim a la fatídica data de 1640, més radical que l'anterior.

atribuir el qualificatiu de revolucionaris. Resulta cridaner per exemple que una qüestió tan decisiva com la del tribunal de contrafaccions rebés una solució tan conservadora: al costat de la proposta de Fontanella, el veritable artífex al bàndol català del nou ordenament institucional, els plans de Vinyes de deu anys abans semblen incendiàries (Palos, 1997, p. 136-137). És indubtable que les condicions en què els dirigents catalans van haver de negociar amb les autoritats franceses —amb un exèrcit castellà a les portes de Barcelona— no eren les idònies per plantejar exigències radicals. A més, des de París els miraven amb la mateixa desconfiança que des de Madrid. En tot cas, a partir del resultat d'aquestes negociacions es fa difícil deduir que la Generalitat disposés d'un projecte efectiu per protegir els seus drets i contenir l'avanç de l'autoritat reial. Habitualment s'ha atribuït el ràpid abandó del projecte republicà a una qüestió d'espai geopolític: entre dues grans monarquies no hi havia lloc per a una república. Cal tenir en compte també la possibilitat que el veritable problema d'espai estigués en la ment dels dirigents catalans, incapaços de concebre que la seva lleialtat pogués tenir un altre objecte que no fos un monarca (Iglesia, 1983, p. 450 i 1995, p. 140). Això, però, no faria més que equiparar-los a la majoria dels dirigents europeus del seu temps.

Bibliografia

- ANTÓN PELAYO, J.; JIMÉNEZ SUREDA, M. (1991). «Francisco Martí i Viladamor: un pro-francés durante la Guerra dels Segadors». *Manuscrits*, 9, p. 289-304.
- ARRIETA, J. (1995). «La disputa en torno a la jurisdicción real en Cataluña (1585-1640): de la acumulación de la tensión a la explosión bélica». *Pedralbes*, 15, p. 33-93.
- BOUZA, F. (1997). «De las alteraciones de Beja (1593) a la revuelta lisboeta de “dos ingleses” (1596). Lucha política en el último Portugal del primer Felipe». *Studia Historica. Historia Moderna*, 17, p. 91-120.
- ELLIOTT, J.H. (1989a). *La Revolta Catalana, 1598-1640*. Barcelona: Vicens Vives-Crítica, 2a ed.
- (1989b). «John H. Elliott: balanç de 25 anys d'hispanisme». *L'Avenç*, 123 p. 56-65.
- (1990). *El Conde duque de Olivares*. Barcelona: Crítica.
- (1992). «Una sociedad no revolucionaria: Castilla en la década de 1640». A ELLIOTT, J.H i altres. *1640: La Monarquía Hispánica en crisis*. Barcelona: Crítica.
- (1997). «Conversa amb J.H. Elliott». *Manuscrits*, 15, p. 181-200.
- FEROS, A. (1997). «El Viejo Monarca y los Nuevos Favoritos: los discursos sobre la privanza en el reinado de Felipe II». *Studia Historica. Historia Moderna*, 17, p. 11-36.
- FONTANELLA, J. P. (1639). *Sacri Regii Senatus Cathaloniae decisiones*.
- GARCÍA CÁRCCEL, R. (1994). «Historia social e historia nacional: algunas reflexiones sobre la historiografía de las revueltas en la Cataluña moderna». *Historia Social*, 20, p. 47-66.
- (1997). *Felipe II y Cataluña*. Valladolid: Síntesis.
- GIL, X. (1992). «Conservación y defensa como factores de estabilidad en tiempos de crisis: Aragón y Valencia en la década de 1640». A ELLIOTT, J.H i altres. *1640: La Monarquía Hispánica en crisis*. Barcelona: Crítica.
- (1995). «Aragonese constitutionalism and Habsburg rule: The varying meaning of liberty». A KAGAN, R; PARKER, G.(eds.). *Spain, Europe and the Atlantic World. Essays in honour of John H. Elliott*. Cambridge: Cambridge University Press.

- (1997). «Crónica y cuestiones de veinticinco años de debate». A «El revisionisme sobre la revolució anglesa». *Pedralbes*, 17, p. 241-288.
- GONZÁLEZ ANTÓN, L. (1986). «La Corona de Aragón: Régimen político y Cortes. Entre el mito y la revisión historiográfica». *Anuario de Historia del Derecho Español*, LVI.
- IGLESIA, A. (1983). «Pau Claris y la soberanía nacional catalana. Notas». *Actas del IV Symposium de Historia de la Administración*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública, p. 401-450.
- IGLESIA, A. (1995). «La realidad estatal catalana». *Manuscripts*, 13, p. 123-142.
- LYNCH, J. (1992). *Los Austrias (1598-1700)*. Barcelona: Crítica.
- MARAVALL, J.A. (1974). *La oposición política bajo los Austrias*. Barcelona: Ariel.
- MUSI, A. (1989). «La rivolta antispagnola a Napoli e in Sicilia». A DD.AA. *Storia delle Società italiana*, vol. 11, *La Contrariforma e il Seicento*. Milà: Teti.
- (1992). «Non pigra quies. Il linguaggio politico degli accademici oziosi e la rivolta napoletana del 1647-48». A PII, E. *Linguaggi Politici delle Rivoluzioni in Europa XVII-XIX Secolo*. Florència: Leo S. Olschki.
- PALOS, J.L. (1993). «The Habsburg monarchy and the Catalan Corts: the failure of a relation». *Parliaments, Estates & Representation*, vol. 13, part 2, p. 139-151.
- (1994). *Catalunya a l'Imperi dels Austries*. Lleida: Pagès.
- (1995). «¿El estado contra Cataluña? Estrategias de control y limitaciones del poder real en los siglos XVI-XVII». *Manuscripts*, 13, p. 143-154.
- (1996). «Autoridad real y mediación ministerial en la Cataluña Moderna (siglos XVI-XVII)». *Historia Social*, 24, p. 39-56.
- (1997). *Els juristes i la defensa de les constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*. Vic: Eumo.
- PÉREZ LATRE, M. (1993). «Juntes de Braços i Diputació del General (1578-1593): Un presidi de cavallers conspirants contra sa Magestat». *Pedralbes*, 13-I, p. 281-298.
- (1996). «Les torbacions de Catalunya (1585-1593). De les Corts a la Supressió del nou redreç de la Diputació del General». *Afers*, 23/24, p. 85-89.
- PERNOT, M. (1994). *La Fronde*. París: Seuil.
- POCOCK, J.G.A. (1987). *The Ancient Constitution and the Feudal Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PORTA, D. (1632). *Discursos políticos sobre la Iusta pretension que los consellers de la insigne ciudad de Barcelona tienen de cubrirse delante del Rey*. Biblioteca de Catalunya, F. Bon. 5025.
- PUJADES, J. (1975-1976). *Dietari*. Edició a cura de J.M. Casas Homs. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- RANUM, O. (1993). *The Fronde. A French Revolution, 1648-1652*. Nova York: Yale University Press.
- RIBALTA, J. (1983). «De natura Deputationes Generalis Catoloniae. Una aproximación a través de la literatura polemista del seiscientos a las alegaciones jurídicas sobre el pleito de las insaculaciones de la Diputación del General de Cataluña (1632). *Historia, Instituciones, Documentos*, 20, p. 403-471.
- ROVITO, P.L. (1981). *Respublica dei togati: giuristi e società nella Napoli dei Seicento*. Nàpols: Jovene.
- RUBÍ, B. (1976). *Les Corts Generals de Pau Claris*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- RUBÍ DE MARIMÓN, R. (1641). *Relación del levantamiento de Cataluña*. Bodleian Library, Oxford, Ms ADD A. 137.
- RUBIÉS, J.P. (1995). «Reason of state and constitutional thought in the Crown of Aragon, 1580-1640». *Historical Journal*, 38, I, p. 1-28.

- (1996a). «La idea del gobierno mixto y su significado en la crisis de la monarquía hispánica». *Historia Social*, 24, p. 57-81.
- (1996b). «Don Francisco de Gilabert i la idea del govern mixt: fortuna i prudència del constitucionalisme català dels segles XVI i XVII». *Pedralbes*, 16, p. 97-132.
- RUSSELL, C. (1979). *The causes of the English Civil War*. Oxford: Clarendon Press.
- SERRA, E. i altres (1991). *La revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica.
- SERRA, E. (ed.) (1995). «Secrets públics de Gaspar Sala, i altres textos». *A Escrits polítics del segle XVII* (tom II). Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives-Eumo.
- SIMON, A. (ed.) (1991). «Memòries de Perot de Vilanova». *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*. Barcelona: Curial.
- (1998). «Els antecedents ideològics de la Revolució de 1640. Un renovat pactisme català enfront la “revolució bodiniana”». A GONZÁLEZ, Nazario. *Una historia abierta*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona-Universitat Autònoma de Barcelona, p. 94-102.
- (1999). *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640* (en premsa).
- SIMON, A.; VILLANUEVA, J. (1997). «El cercle erudit i històric barcelonès dels anys vint i trenta del sis-cents i la revolució de 1640». *Revista de Catalunya*, 122.
- SKINNER, Q. (1978). *The Foundations of modern political thought* (vol. II). Cambridge: Cambridge University Press.
- SMITH, D. L. (1994). *Constitutional royalism and the search for settlement, 1640-1649*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SOBREQUÉS VIDAL, S. (1978). *Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta*. Girona: Col·legi Universitari de Girona.
- SOLÉ, M. (1982-1983). *El Pensament polític en la Catalunya del segle XVII: un estudi ideològic de la revolta catalana de 1640*. UAB. Tesi de llicenciatura.
- STONE, L. (1972). «La Revolución Inglesa». A ELLIOTT, J.H i altres. *Revoluciones y rebeliones en la Europa Moderna*. Madrid: Alianza.
- THOMPSON, I.A.A. (1997). «Oposición política, un juicio del gobierno en las Cortes de 1592-98». *Studia Historica. Historia Moderna*, 17, p. 37-62.
- TORRES, X. (ed.) (1995). «Notícia Universal de Catalunya, de Francesc Martí Viladamor». *A Escrits polítics del segle XVII*. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives-Eumo.
- TORRAS, J.M. (1997). «Los Franquesa, una familia de notarios y oficiales reales en la Cataluña del siglo XVI». A FERNÁNDEZ ALBADALEJO, P. (ed.). *Monarquía, Imperio, y Pueblos en la España Moderna*. Alacant: Actas de la IV Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna.
- VILLANUEVA, J. (1994). *Los orígenes carolingios de Cataluña en la historiografía y el pensamiento político del siglo XVII*. Treball d'investigació inèdit. Universitat Autònoma de Barcelona.
- (1995a). «Francisco Calça y el mito de la libertad originaria de Cataluña». *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 69-70 (1995), p. 75-87.
- (1995b). «El debat sobre la constitució de l'observança a les corts Catalanes de 1626-1632». *Manuscrits*, 13, p. 247-272.
- VILLARI, R. (1992). «Revoluciones periféricas y declive de la monarquía española». A ELLIOTT, J.H. i altres. *1640: la Monarquía Hispánica en crisis*. Barcelona: Crítica.